

75

Remco Coppoolse, Dammis Vroegindewej

Modellen van het onderwijs

Eerste druk

75 Modellen van het onderwijs

75

Modellen van het onderwijs

Remco Coppoolse
Dammis
Vroegindeweyj

Eerste druk
Noordhoff Uitgevers Groningen | Houten

Ontwerp omslag: Studio Frank & Lisa, Groningen
Omslagillustratie: Getty Images

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan: Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

1 2 3 4 5 / 14 13 12 11

© 2010 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, <http://www.reprorecht.nl>). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-84756-2
ISBN 978-90-01-78320-4
NUR 801

Woord vooraf

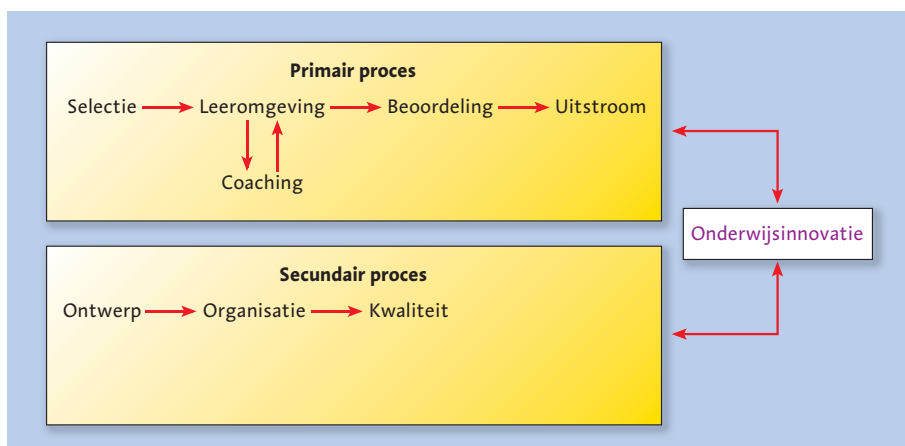
Onderwijsmodellen en instrumenten

Uit de talrijke publicaties over onderwijs en uit de veelheid van onderwijsmethoden, instrumenten, modellen en concepten blijkt het onderwijs een complex domein te zijn. Dat complexe domein willen we graag begrijpen en versimpelen, en hoe kan dat beter dan door het weer te geven in modellen. De gebruiker van deze modellen verdwaalt echter in de vele mogelijkheden, waarbij het vaak onduidelijk is waarvoor het model is bedoeld, wat de grenzen zijn voor de toepassing en waar de problemen met het gebruik ervan zitten. Onze ervaring is, als docent en onderwijskundige, dat wanneer je een model of een instrument wilt gaan gebruiken, het je ontbreekt aan een helder overzicht van verschillende modellen voor het onderwijs. Daardoor moet je steeds opnieuw een zoektocht starten naar een geschikt model voor je eigen praktijk en als je dat hebt gevonden, naar de toepassingsmogelijkheden ervan.

In dit boek is een overzicht gegeven van 75 modellen en instrumenten die in het onderwijs veel worden gebruikt en waarvan de meerwaarde in de praktijk is aangetoond of kansrijk zijn. De auteurs hebben ervoor gekozen zich niet te beperken tot modellen, maar juist ook instrumenten te beschrijven die hun waarde hebben bewezen in het onderwijs. De nadruk in dit boek ligt hierdoor op de toepassing van de modellen in de onderwijspraktijk.

Primair en secundair proces

De modellen en instrumenten die in dit boek worden beschreven bevinden zich in het primair en secundair proces en op het gebied van onderwijsinnovatie. Binnen het primair proces vallen de modellen die gaan over selectie, vormgeven van de leeromgeving en beoordeling. De coaching van de lerende is het proces dat daaraan parallel loopt en heeft als doel de lerende te begeleiden vanaf instroom tot aan beoordeling. Met het secundair proces wordt de vormgeving van het onderwijs bedoeld, de organisatie ervan, en de kwaliteitszorg. Ten slotte is ervoor gekozen in dit boek ook modellen gericht op veranderprocessen in het onderwijs op te nemen, omdat verandering in het onderwijs de praktijk

van alledag is, zowel voor onderwijskundigen, de docent, en de lerende als voor beleidsmedewerkers en managers.

Bij de keuze van de modellen is het argument steeds geweest dat het model in meerdere domeinen in het onderwijs moet kunnen worden ingezet, of zijn waarde moet hebben bewezen. Modellen die vooral gericht zijn op één type onderwijs, bijvoorbeeld montessorionderwijs, zijn in dit modellenboek buiten beschouwing gelaten.

Doelgroep

75 Modellen van het onderwijs is een beknopt en toegankelijk naslagwerk voor studenten van lerarenopleidingen, PABO's en Onderwijskunde die modellen gaan toepassen. Voor hen biedt dit boek een prima naslagwerk om in korte tijd het juiste model te selecteren voor de uitwerking van hun vraagstelling.

Dit boek is ook uitstekend bruikbaar voor docenten, onderwijsontwikkelaars, opleiders en onderwijsmanagers om hun beslissingen en adviezen te onderbouwen met behulp van de modellen en de instrumenten.

Tot slot

De auteurs hebben samen meer dan 50 jaar onderwijservaring, als docent en als onderwijskundige. In deze rollen zijn zij steeds op zoek geweest naar bruikbare modellen die de kwaliteit van het onderwijs een positieve impuls gaven. Veel van de gekozen modellen en instrumenten in dit boek hebben zij zelf in hun onderwijspraktijk toegepast. Bij het beschrijven van deze modellen en instrumenten zijn zij steeds op zoek gegaan naar de oorspronkelijke bron en naar informatie over de meerwaarde in de praktijk. In dit boek vindt u het resultaat van hun zoektochten.

De auteurs bedanken dr. Henk van Berkel, Charles van Horst M.ED, drs. Chhetri Ober, drs. Annelies Terwisscha van Schellinga en Ageeth Bergsma voor de inspirerende ideeën en het meedenken bij de afbakening en keuze van de modellen. Voor elke keuze die is gemaakt bij de selectie van de modellen zijn de auteurs vanzelfsprekend verantwoordelijk.

Remco Coppoolse
Dammis Vroegindewij
December 2010

Inhoud

	Hoe gebruik ik 75 onderwijsmodellen? 9
1	360 graden feedback 13
2	4C / ID-model (Merriënboer) 16
3	5DM 19
4	7S-model (Mc Kinsey) 22
5	Adoptie-innovatiekromme (Rogers) 25
6	ARCS-model (Keller) 27
7	Attributietheorie 31
8	Behoeftehiërarchie (Maslow) 34
9	Belbin-teamrollen 37
10	BHV-model 40
11	Big-five persoonlijkheidstest 42
12	CBAM 46
13	CLOP-scan 49
14	Criteriumgericht interview volgens STARR 52
15	Curriculair spinnenweb 56
16	Cyclisch leerproces (Miles) 59
17	DA-model (Van Gelder) 63
18	Double loop leren (Argyris) 65
19	E-kubus 67
20	Equilibratieproces (Piaget) 70
21	Europees Kwalificatiekader 73
22	Gronstructuur competentiegerichte leeromgeving 76
23	GROW-model 80
24	IJsbergmodel (McClelland) 83
25	Insights Discovery 86
26	Inventaris van leerstijlen (Vermunt) 88
27	IOWO-competentiemodel 92
28	Job Characteristics Model 95
29	Johari-venster 97
30	Kernkwaliteitenmodel (Ofman) 100
31	Kleurentheorie (De Caluwé) 103
32	Leerlijnenmodel (De Bie) 107
33	Leerpiramide (Bales) 109
34	Leerstijlentest (Kolb) 111
35	Leittextmethode 114
36	Lerarencompetenties en bekwaamheidseisen 117
37	Leraar in de spiegel 120
38	Leren in vijf dimensies (Marzano) 125
39	Logische niveaus (Dilts en Bateson) 128
40	Magazijnenmodel 130

41	Meervoudige intelligentie	134
42	Metaplanmethode	137
43	Mindmapping	140
44	Motivated learning	143
45	Niveaumeter	145
46	Online Learning Continuum	148
47	Ontwikkelingsniveaus (Dreyfus)	151
48	Opdrachtgestuurde didactiek (De Bie)	154
49	Open Space	156
50	PDCA-cyclus	159
51	Piramide competentieniveaus (Miller)	162
52	Reflectiecyclus (Korthagen)	164
53	RHETI-enneagram	166
54	Roos van Leary	169
55	Schema 'Leren en ontwerpen' (De Munnik en Vreugdenhil)	173
56	Skillslabmethode	177
57	SMART	180
58	Soorten e-learning	184
59	Stappen Gagné	187
60	Stappenplan Competentiegericht Onderwijs	191
61	Systems Approach Model (Dick en Carey)	197
62	Taxonomie Bloom	200
63	Taxonomie Romiszowski	203
64	Teamonderwijs Op Maat (TOM)	207
65	Three-Ring Conception of Giftedness (Renzulli)	211
66	Typen leersituaties (Van Weert)	214
67	Veranderingsfasen (Kotter)	217
68	Verandermonitor	220
69	VESIt-model (Korthagen e.a.)	223
70	Vier stadia van leren (Maslow)	226
71	Viervlakmodel	228
72	Vijf-Stappen-methode voor intervisie	232
73	Vragen en stellen	235
74	Zes Denkende Hoofddeksels (De Bono)	239
75	Zone van naaste ontwikkeling (Vygotsky)	242
	Modellen naar doel	244
	Modellen naar toepassingsgebied	247
	Trefwoordenregister	250

Hoe gebruik ik 75 Modellen van het onderwijs?

Structuur

In dit boek worden 75 onderwijsmodellen en instrumenten beschreven. Bij de beschrijving is steeds voor dezelfde structuur gekozen. De volgende onderdelen komen bij ieder model of instrument aan bod.

Auteur, jaar van ontwikkeling, naam model en doel

Eerst wordt de auteur genoemd die het oorspronkelijke model heeft beschreven en het jaartal waarin het is gepubliceerd. Sommige modellen hebben oorspronkelijk een andere naam dan de naam waaronder we het model nu kennen. De gangbare naam is weergegeven evenals de oorspronkelijke naam. Ten slotte wordt in het kort het doel van het model of instrument aangegeven. Door middel van een figuur wordt het model, instrument, of het resultaat geschetst dat de inzet ervan kan opleveren. Het doel daarvan is dat de lezer snel een indruk krijgt van het resultaat van de toepassing van dit model of instrument.

Toelichting

In de toelichting van het model of instrument wordt aangegeven hoe het model in elkaar zit.

Toepassing

Bij de toepassing van het model wordt dieper ingegaan op het gebruik van het model of instrument in de onderwijspraktijk.

Resultaat

Bij het resultaat komt aan de orde wat de toepassing van dit model of instrument oplevert voor de onderwijspraktijk. Hier worden ook eventueel specifieke toepassingen of afwijkingen beschreven.

Aandachtspunten

In de aandachtspunten wordt aangegeven waar de gebruiker op moet letten bij het toepassen van het model of instrument. In het geval van bepaalde valkuilen zijn deze beschreven als aandachtspunten. Ook wanneer er discussie is over aspecten van het model of instrument, of wanneer er interessante vergezichten worden beschreven in de literatuur, dan worden deze vermeld onder het kopje aandachtspunten.

Indexen

In deze uitgave zijn meerdere indexen opgenomen. Als het al bekend is welk model of instrument gebruikt gaat worden, dan kan via de inhoudsopgave alfabetisch gezocht worden. Wanneer de naam van het model onbekend is, dan kan er op andere manieren gezocht worden achter in het boek:

- via Toepassingsgebieden
- via Doel.

Toepassingsgebieden

De modellen of instrumenten in dit boek zijn ingedeeld in de volgende toepassingsgebieden.

- 1 ■ Ontwerpen**

Vormgeven van (delen van) een onderwijsprogramma wordt voorafgegaan door een logische indeling, schematische ordening, een blauwdruk of leerplanschema. Die indeling is veelal gebaseerd op een mix van onderwijskundige theorieën. In dit toepassingsgebied zijn de modellen opgenomen die ten grondslag liggen aan het ontwerpen van onderwijs.
- 2 ■ Organisatie**

Voorafgaand aan het inrichten van een onderwijsprogramma wordt het strategische doel bepaald. Waartoe dient dit onderwijsprogramma? In welke zin draagt het bij aan de maatschappij en hoe past het in onze filosofie? Daarnaast moet het onderwijsprogramma in bepaalde kaders passen. Denk aan de onderwijskundige afspraken binnen een onderwijsorganisatie, financiële middelen en beschikbaarheid van docenten. In dit toepassingsgebied zijn modellen en instrumenten opgenomen die de onderwijsontwikkelaar de mogelijkheid geven om rekening houdend met een palet aan factoren een strategie te kiezen die past bij de ambities.
- 3 ■ Innovatie**

Is de ambitie eenmaal bepaald dan heeft het realiseren ervan nog wel enige voeten in de aarde. Hoe worden medewerkers erbij betrokken, welke veranderstrategie past bij welke cultuur, en welke aanpak past bij mij als veranderaar? In deze categorie zijn modellen en instrumenten opgenomen die de onderwijsontwikkelaar ondersteunen bij het realiseren van de daarbij passende innovatie.
- 4 ■ Didactiek (onderwijsuitvoering)**

Achter iedere les of reeks van lessen zitten een doelstelling en een plan. Met behulp van instrumenten en modellen worden deze doelen en plannen geëxpliceerd. In dit toepassingsgebied zijn modellen en instrumenten opgenomen die onderwijsontwikkelaars en docenten helpen bij het opzetten van onderwijsseenheden, zoals een module, blok of een les.

- 5 ■ **Motivatie / leerprocessen**
Met het centraal stellen van de lerende wordt van docenten verwacht dat zij leerprocessen van de lerende kunnen begeleiden. Modellen over fasering en over intrinsieke / extrinsieke motivatie kunnen de docent hierbij ondersteunen.
- 6 ■ **Coaching**
De docent vervult de rol van coach in de moderne leeromgeving. In dit toepassingsgebied zijn instrumenten en modellen opgenomen die de docent kunnen helpen bij de vormgeving van deze coachrol voor verschillende doeleinden.
- 7 ■ **Beoordeling**
Terugkoppeling van prestaties van de lerende (formatieve toetsing) en het afrekenen van de lerende op basis van zijn studieprestaties (summatieve toetsing) zijn belangrijke sturingsinstrumenten voor het onderwijs en het begeleiden en meten van de ontwikkeling van de lerende. In dit toepassingsgebied worden instrumenten en modellen beschreven die behulpzaam zijn bij het beoordelen van de studieprestaties van de lerende.
- 8 ■ **Kwaliteit**
Het onderwijs wordt voortdurend bijgesteld en verbeterd. Kwaliteitszorg van het onderwijs is bij voorkeur een cyclisch proces. Modellen die dit proces omvatten en instrumenten die gebruikt worden in de verschillende fases worden in dit toepassingsgebied beschreven.

Doel

In deze index wordt aangegeven binnen welk toepassingsgebied het model of instrument primair wordt ingezet. Zo kunnen taxonomieën bijvoorbeeld gebruikt worden bij het ontwerp van het onderwijs, bij de coaching of bij de beoordeling van lerenden.

Trefwoord

De gebruiker kan via deze index zoeken op de verschillende benamingen van het model.

Website

Bij dit boek is een website beschikbaar: www.onderwijsmodellen.noordhoff.nl. Hierop staan handige hulpmiddelen voor het concreet invullen van de modellen en instrumenten. Daarnaast zijn de figuren te downloaden als PowerPoint presentaties.

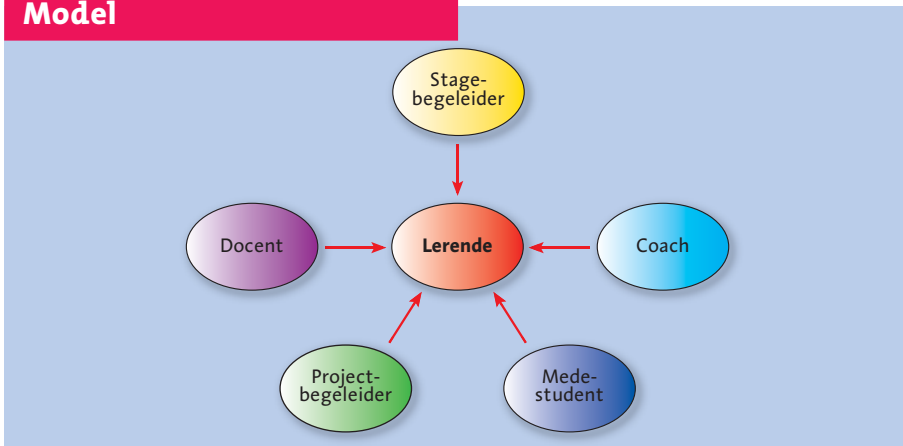

1

360 graden feedback

Auteur:	P. Ward
Jaar ontwikkeld:	1985
Ook bekend als	—
Doel:	Het functioneren van de lerende beoordelen om te komen tot verdere ontwikkeling

Model

Toelichting

Bij 360 graden feedback beoordelen meerdere personen het gedrag van de lerende. Dit heeft de volgende voordelen ten opzichte van het beoordelen door één persoon:

- de mogelijkheden om de lerende te observeren in verschillende situaties nemen toe
- er ontstaat een completer beeld van het functioneren van de lerende
- de acceptatie van de beoordeling ligt hoger, omdat deze gebaseerd is op de mening van meerdere personen

De lerende heeft een actieve rol in het voorbereiden, uitvoeren en afronden van de 360 graden feedback via de volgende zes stappen:

- 1 formuleert de vragen die hij wil stellen over zijn functioneren
- 2 bepaalt van welke vier tot vijf beoordelaars hij feedback wil of moet ontvangen
- 3 stuurt de beoordelaars de vragen toe, inclusief het doel van de feedback

Ontwerpen

Organisatie

Innovatie

Didactiek

Motivatie/
leerprocessen

Coaching

Beoordeling

Kwaliteit

- 4 verzamelt de feedback (mondeling of schriftelijk)
- 5 analyseert de feedback op sterke punten en verbeterpunten, trekt conclusies en verwerkt deze tot een actieplan
- 6 rapporteert eigen conclusies met actieplan terug aan de beoordelaars

Toepassing

Doel van de methode '360 graden feedback' is de lerende bewust te maken van het eigen functioneren en via het actieplan te werken aan mogelijke verbeterpunten. Hierdoor is de methode vooral geschikt voor het diagnostisch beoordelen van het functioneren van de lerende. Afhankelijk van de vragen van de lerende en de kenmerken van het onderwijsprogramma kan de toetsing bijvoorbeeld gericht zijn op:

- het meten van de competentieontwikkeling
- het verbeteren van studievaardigheden
- het functioneren tijdens stage, het werken voor / met klanten
- studieloopbaanbegeleiding
- het functioneren in onderwijsvormen waarin het samen leren / werken centraal staat (PGO, projectonderwijs enz.)

Naast het beoordelen door meerdere personen, houdt de methode in dat de lerende zichzelf beoordeelt. Hierdoor kan de lerende de eigen perceptie van het functioneren (competentie, capaciteiten, presentatie, stijl) vergelijken met die van de beoordelaars. Op deze wijze wordt ook het beeld dat de lerende heeft van zijn eigen functioneren getoetst.

Resultaat

De methode '360 graden feedback' geeft een gerichte terugkoppeling op het eigen functioneren van de lerende. Met de feedbackinformatie kan de lerende doel- en actiegericht werken aan de verbeterpunten en de sterke punten bewuster gebruiken. Ook leidt het tot het beter begrijpen van de opleidingseisen en het stellen van normen of van eisen aan zichzelf.

Aandachtsgebieden

Het selecteren van de beoordelaars is een cruciaal moment. Het selectie criterium is dat ze de lerende frequent hebben kunnen observeren, wat nodig is om een beeld te vormen van het functioneren. Het helpt als de beoordelaars ook formeel de taak hebben om de lerende te ondersteunen en te beoordelen op zijn functioneren.

Het gebruikmaken van verschillende beoordelaars die de lerende observeren in verschillende (leer)situaties, kan leiden tot het ontstaan van verschillende beelden en dus feedbackinformatie. Ook kan het zijn dat de beoordelaars ver-

schillende opvattingen hebben. Wat de één ziet als wenselijk, vindt de ander een minpunt. Het is dan ook belangrijk om het te beoordelen functioneren van de lerende uit te werken als duidelijk en eenvoudig observeerbaar gedrag.

Literatuur

- www.360-feedback.nl